

ISSN 1304-8120 | e-ISSN 2149-2786

Araştırma Makalesi * Research Article

Nev'î'nin "Geçmedi" Redifli Gazelinin Şerhi
Commentary of Nev'î's Gazel With "Passed" Redif

Lütfi ALICI

Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
lutfialici@gmail.com
Orcid ID: 0000-0002-0746-7231

Öz: XVI. asır, Osmanlı Devleti'nin her bakımdan altın çağıdır. Payitaht İstanbul sahip olduğu imkânlarla bu asırda ilmin ve sanatın da merkezi olmuştur. Daha XV. asırda Ahmed Paşa, Necâtî Bey gibi üstat şairlerini yetiştiren klasik Türk şiiri, XVI. asırda Fuzûlî ve Bâkî gibi şairler vasıtasıyla kendi klasik şeklini almıştır. Nev'î, şiir ve edebiyatın gelişip daha da ön plana çıktığı bu asırda yaşamıştır. Şair, edebiyat dünyasında âlim, müderris ve şehzade hocası olarak da tanınır. Nev'î, şiir ve edebiyat alanında verdiği çeşitli eserleriyle asrı edebiyatının gelişmesine katkıda bulunmuş bir şairdir. Kendi ifadesiyle şura devrine sonradan gelmişse de devri şairlerinin büyüklerindedir. Bu makale XVI. asrın bu büyük şairi Nev'î ile onun "geçmedi" redifli gazelinin şerhini konu almaktadır. Yapılan şerh ile şiirin daha iyi anlaşılması sağlanmıştır. Söz konusu gazelin, divan şiirinin bilinen klasik unsurları yanı sıra devrin sosyal hayatından izler de taşıdığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Nev'î, klasik Türk şiiri, "geçmedi" redifli gazel, şerh.

Abstract: XVI. century is the golden age of the Ottoman Empire in all respects. Payitaht Istanbul has been the center of science and art in this century with the opportunities it has. More XV. Classical Turkish poetry, which trained master poets such as Ahmed Pasha and Necati Bey in the XVI century. In the 19th century, it took its classical form through poets such as Fuzûlî and Bâkî. Nev'î lived in this century, when poetry and literature developed and became more prominent. The poet is known in the world of literature as a scholar, professor and prince teacher. Nev'î is a poet who contributed to the development of century literature with his various works in the field of poetry and literature. In his own words, although he came to his time later, he is one of the great poets of his time. This article is XVI. It is about Nev'î, this great poet of the century, and his commentary on his gazel with "not passed" redif. With the commentary, the poem was better understood. It has been seen that the gazel in question carries traces of the social life of the period as well as the classical elements of divan poetry.

Keywords: Nev'î, classical Turkish poetry, gazel with "not passed" redif, commentary.

"Geldümse n'ola ben şu'arâ devrine âhir
Âdet budur âhirde gelür bezme ekâbir"
Nev'î

GİRİŞ

Nev'î'nin yaşadığı XVI. asır, klasik Türk edebiyatının en parlak asırıdır. Klasik Türk şiirinin iki büyük şairi Fuzûlî (ö. 1555/56) ve Bâkî (1526-1600) bu asırda yetişmiştir. XV. ve XVI. yüzyılda yetişen üstat şairler vasıtasıyla klasik Türk şiiri, İran tesirinden kurtulup bilinen kendi orijinal şekline kavuşmuştur. Böyle bir devirde yaşamış büyük şairlerden biri de Nev'î'dir. Nev'î, nev'î şahsına münhasır

bir şairdir. Edebiyat âleminde âlim, şair, müderris ve şehzade hocası olarak tanınır. Aynı zamanda velut bir şair olan Nev'î, çeşitli muhtevadaki eserleriyle edebiyat âleminde bâkî bir ses bırakmıştır.

Nev'î'nin Hayatı

Asıl adı Yahyâ olan şair, şiirlerinde Nev'î mahlasını kullanmıştır. Tam adı *Yahya b. Pîr Ali b. Nasûh b. Hoca Kemâl* olan Nev'î, 940/ 1533-34 yılında Tekirdağ Malkara'da doğmuştur. Babası, aslen Ankaralı Nasûh Halîfe'nin oğlu Pîr Ali, İbrahim Gülşenî (ö. 1534) mensubu bir Halvetî şeyhidir. Annesi Yazıcıoğlu Mehmed Efendi'nin (ö. 1451) soyundandır. İlk tahsilini babasından gören Nev'î, 957 /1550 yılında İstanbul'a gelmiş ve burada "Ahaveyn" diye bilinen iki kardeş, Karamânî Ahmed (ö.1566) ve Mehmed Efendilerden ders almıştır. Mehmed Efendi (ö. 1566)'nin Sahn Medresesi'ndeki dersleri sırasında Hoca Sâdeddîn (1536-1599), Bâkî (1526-1600), Üsküplü Vâlihî (ö. 1599), Edirneli Mehmet Mecdî (ö. 1590/1591) ve Cevrî (ö. 1586) gibi geleceğin önemli şair ve simalarıyla tanışmak ve arkadaşlık etmek imkânı bulmuştur. Hocası Mehmed Efendi'ye büyük saygı ve bağlılık gösteren Nev'î, Mehmed Efendi'nin Edirne Bayezid Medresesi'ne tayini üzerine 970/1563 yılında hocasıyla beraber Edirne'ye gitmiş, hocasının Süleymaniye Medresesi'ne tayini üzerine aynı yıl İstanbul'a dönmüş ve mülazım olmuştur. 973/1566 yılında Gelibolu'daki Balaban Paşa, 976/1568'de Mesih Paşa medreselerine müderris olan Nev'î, 980/1572 yılında İstanbul'da Şahkulu, Murad Paşa, Câfer Ağa, bir yıl sonra da Mihrimah Sultan medreselerinde müderrislik yapmıştır. İki yıl sonra tayin edildiği Çınaraltı Medresesi müderrisliği görevi 988/1590 yılına kadar devam etmiştir. Aynı yıl Bağdat kadılığına tayin edilen Nev'î, bu göreve başlamadan, Sultan III. Murad tarafından Şehzade Mustafa, Bayezid, Osman ve Abdullah'ın hocalığına getirilmiştir. Muallim şair Nev'î'nin şehzade hocalığı, 1003/1595 yılında Sultan III. Mehmed'in tahta çıkışı ve anılan şehzadelerin öldürülmesiyle son bulmuştur. Emekli iken 1007/1599 tarihinde vefat eden Nev'î'nin cenazesi Şeyh Vefâ Câmii haziresinde, Şeyh Şaban Efendi'nin yanına defnedilmiştir.

Edebî Şahsiyeti

Nev'î; ilim ve fazilet sahibi, rint edalı, derviş-meşrep, tasavvufa, züht ve takvaya meyilli bir şairdir. Tasavvufi yolda önce babası Pîr Ali'den, daha sonra sırasıyla Sarhoş Bali Efendi (ö. 1573)'den sonra Kurt Mehmed Efendi (ö. 1588)'den, daha sonra da Şeyh Şaban Efendi (ö. 1593)'den feyz almıştır. Aldığı tasavvuf terbiyesiyle, dünya ihtiraslarından uzak durmuş, dünyanın malına, mülküne, servet ve debdebesine itibar etmemiştir. Servetini ihtiyaç sahiplerine dağıttığından öldüğü zaman cenaze masrafını padişah vermiştir. Şiirlerinde tahsil ettiği tasavvuf terbiyesinin izleri görülen Nev'î, mutasavvıf bir şair değildir. Arapça, Farsça ve Türkçeye hâkim, atasözleri ve deyimler ile aruz veznini şiirlerinde ustalıkla kullanan bir şairdir. Sanat endişesi taşımayan şairin sözleri kendi ifadesiyle "âşikâne"dir. Şiirlerinde hem beşerî aşkı hem de ilâhî aşkı başarıyla dile getirmiştir.

Eserleri

Âlim şair Nev'î'nin eserleri dil ve konu bakımından çeşitlilik göstermektedir. Nev'î'nin manzum eserleri *Türkçe Divan*, *Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn*, *Hasb-i Hâl*, *Tercüme-i Kissa-i Mûsâ ve Hızır*, *Münâzara-i Tûtî vü Zâg* adlı mesnevisidir. Divan'ındaki dinî-tasavvufi hikmet ve öğütler içeren *Gül-i sad-berg* adlı yüz beyitlik kaside de ayrı bir eser özelliği taşımaktadır. Ayrıca III. Murad'ın oğlu Şehzâde Mehmed (1567-1603)'in sünnet düğünü dolayısıyla yazdığı *Sûriye Kasidesi* çok meşhur olmuştur.

Nev'î'nin mensur eserleri ise *Keşfü'l-Hicâb min Vechi'l-Kitâb*, *Netâyicü'l-Fünûn ve Mehâsinü'l-Mütûn*, *Nevâ-yı Uşşâk*, *Faslun fî Fazîleti'l-Işk*, *Fezâilü'l-Vüzerâ ve Hasâilü'l-Ümerâ*, *Risâle-i Şikâyet-i Rûzigâr*, *Sinan Paşa'ya Mektup*, *Tercüme-i Münşeât-ı Hâce-i Cihân*'dir.

Nev'î'nin bu eserleri dışında *Muhassısü'l-Kelâm*, *Şerh-i Risâle-i Kudsiyye*, *Şerh-i Hakâyikü'n-Nûr*, *Risâle-i Mantık*, *Risâle-i Kelâmiyye* gibi Arapça eserleri de vardır. Nev'î'nin en büyük eseri olan oğlu Nev'îzâde Atâî, babasının çeşitli konularda otuzdan fazla eserinin bulunduğunu kaydederse de bunların büyük bir kısmı henüz elde değildir (Sefercioğlu (2014), <http://teis.yesevi.edu.tr>; Sefercioğlu, 2007: TDVİA, C 33, 52-54); Şentürk, 1999: 386-387), Diriöz, 1977: C VII, 84 -102).

Bu makaleden maksat XVI. asır divan şiirinin büyük şairlerinden Nev'î'nin "geçmedi" redifli gazelinin şerhidir. Şerhin sözlük anlamı, "yarmak, açıklamak, izah etmek; açma, açık ve anlaşılır şekilde anlatmadır" (<http://lugatim.com>; <https://sozluk.gov.tr>). Şerh aslında mananın üstündeki örtüyü

kaldırıp metnin gizli sırlarını aşıkâr etmektir. Şerh¹, çeşitli sebeplerden anlaşılması zorlaşmış eserlerin daha iyi anlaşılması için yapılır. Eserin açıklanıp anlaşılır hâle getirilmesi kıymet aktarımını kolaylaştırdığı gibi ilgili alana da kıymet kazandırır. Bu bağlamda şiir şerhlerinin klasik Türk şiirinin anlaşılıp sevilmesine katkı sağlayacak muhtevada olması çok mühimdir. Bu yaklaşım çerçevesinde şerh için Nev'î'nin "geçmedi" redifli gazeli seçilmiştir. Seçilen bu gazel şairin kabuller dünyası ile edebî şahsiyetini yansıtacak muhtevada klasik bir gazeldir. Gazel bilinen klasik metot çerçevesinde şerh edilmiştir.

Gazelin Eski Harfli Metni ve Çeviri Yazısı

<p>اهل ديل ترك ايتميوب جام صفادن كچمدى كچمدى جام باده دن صوفى ريادان كچمدى</p> <p>يار شكلين بيز تماشا ايلروز اغيارده صنمه اى زاهد بيزى كيم ماسوادم كچمدى</p> <p>ناز ايله كوردم وفادن كچمدى دون اول بى وفا كلمدى بندن ياكه جور و جفادن كچمدى</p> <p>ديده مك آبي توكندى سينه پورآتش هنوز تن غبار اولدى دخى كوكلوم هوادم كچمدى</p> <p>كچمز اولدى كرچى نقد شعر ايله خوبانه سوز خاطر نوعى ولى حسن و ادادم كچمدى</p>	<p>Ehl-i dil terk itmeyüp cām-ı şafâdan geçmedi Geçdi cām-ı bâdeden şûfî riyâdan geçmedi</p> <p>Yâr şeklin biz temâşâ eylerüz ağıyârda Şanma ey zâhid bizi kim mäsivâdan geçmedi</p> <p>Nâz ile gördüm vefâdan geçdi dün ol bî-vefâ Gelmedi benden yaña cevr ü cefâdan geçmedi</p> <p>Đidemüñ âbı tükendi sîne pür-âteş henüz Ten gubâr oldı dağı göñlüm hevâdan geçmedi</p> <p>Geçmez oldı gerçi naqd-i şî'r ile hûbâna söz Ĥâtır-ı Nev'î velî ĥüsn ü edâdan geçmedi</p>
--	---

(Tulum; Tanyeri:1977, 539).

Ve zin: Ehl-i dil ter/k itmeyüp câ/m-ı safâdan / geçmedi

- . - - / ~ . - - / ~ . - - / - . -

Geçti cām-ı / bâdeden sû/ fî riyâdan/ geçmedi

- . - - / - . - - / - . - - / - . -

Fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün

Gazelde veznin metinle örtüşmesi için şair, birinci beyitte üç vasl, ikinci beyitte iki med (yâr, ağıyâr), bir imale (bizi -i), üçüncü beyitte iki vasl, üç imale (ile, -e; gelmedi, -i; yana -a), dördüncü beyitte bir vasl, dört imale (âbı, -i; tükendi, -i; oldı, -i; dağı, -i) ve beşinci beyitte beş vasl, iki imale (oldı, -di; ile, -e) yapmıştır. Bu aruz uygulamaları aşağıdaki tabloda karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir.

Gazeldeki Aruz Uygulamaları						
	1. Beyit	2. Beyit	3. Beyit	4. Beyit	5. Beyit	Toplam

¹ "Teknik olarak bir metni açmaya, tamamlamaya, ikmal etmeye, irtibatlarını genişletip yeniden kurmaya, derinleştirmeye, tenkit ve tashih etmeye, teferruatlandırmaya... doğru seyreden çalışmalara şerh, haşiye, talik(at), tafsil, tevil, izah, zeyl, tetimme gibi isimler verirken, buna karşılık bir metni tahkim ederek sıkılaştırmaya, kısaltmaya, fazlalıklardan arındırmaya, ezberlenebilirlik ve kuşatılabilirlik kabiliyetini artırmaya, sistematik ve talimî hâle getirmeye, özetlemeye, seçmeler yapmaya... dönük çalışmaları ihtisar, muhtasar, hülasa, telhis, mülahhas, müntehab, muktetaf diye adlandırıyoruz. Aslında bunların hepsi için şerh kelimesinin kullanıldığı malumdur; metin etrafında yapılan her türden açma, anlama, açıklama, kapalılıkları ve metnin problemlerini giderme, tahlil, düzenleme, itiraz, tenkit, tashih, ifadeleri daha vasıflı hâle getirme, bölümlendirme, dönemle irtibatlandırma, tamamlama... çalışmalarının en genel ismi şerhtir." (Kara, 2010: 11).

İmale	-	1	3	4	2	10
Vasl	3	-	2	1	5	11
Sekt	-	-	-	-	-	-
Med	-	2	-	-	-	2
Zihaf	-	-	-	-	-	-
Toplam	3	3	5	5	7	23

Buna göre şair, vezin uygulamasında beş beyitlik gazelde toplam 11 kez imaleye, 11 kez vasla, 2 kez medde başvurmuştur. Şair, vezin uygulamasında zihaf ve sekte hiç başvurmamıştır. Toplam yapılan uygulama sayısı 23'tür. Şairin, vezne 23 kez müdahalede bulunduğu görülmektedir. Şairin zihafa başvurmaması aruz kullanımını açısından önemlidir.

Kafiye: Kafiyeleli mısraların sonundaki *safâdan, riyâdan, mâsivâdan, cefâdan, hevâdan, edâdan* köklerinin sonlarındaki *â* sesleri gazelin kafiyesini oluşturmaktadır. Kelimelerdeki *â* sesleri kafiyeleliğin asıl unsuru olan revî harfidir. Bu sebeple gazelin kafiyesi kafiye-i mücerrededir.

Redif: Kafiyeleli her mısraın kafiye harfinden sonra tekrarlan *-dan geçmedi* ifadesi gazelin redifini oluşturmaktadır.

Gazelin Şerhi

اهل ديل ترك ايتيموب جام صفادن كچمدى

كچدى جام باده دن صوفى ريادان كچمدى

1. Ehl-i dil terk itmeyüp câm-ı safâdan geçmedi

Geçdi câm-ı bâdeden sûfi riyâdan geçmedi

“Gönül ehli, safa kadehini bırakıp ondan vazgeçmedi. Sufi, şarap kadehinden geçti amma ikiyüzlülükten vazgeçmedi.”

Şair, gazelin matla beytinde ehl-i dil ve sufi tipini karşılaştırmaktadır. Lügatte ehl-i dile gönül ehli, gönül erbabı, gönül eri, gönlünde birlik ve huzur zevkini bulan, gerçeği idrak etmekten gelen gönül zenginliği ve müsamahaya sahip kimse, irfan sahibi, *arif; rint; derviş, âşık* ve *şair* manaları verilmektedir. Arif; Allah'ı, kâinatı, nefsinı tanıyan, bilen, ezel sırları kendisine açılmış, herkesin göremediği manevi gerçekleri gören, anlayan kimsedir. Rint; etvârı sade, mutadî bade, her türlü reng ü riyadan azade olarak tarif edilir. Aslında rint, bilinen ilk manası ve görünüşünün aksine arif, hakîm ve gönül ehli kimsedir (<http://lugatim.com>; <https://sozluk.gov.tr>; Pakalın, 1993: CIII, 48-50; Akalın, 1966: 52; Özön, 1987: 192). Derviş de bir hakikat yolcusu olarak arif ve rint gibi hoşgörü sahibi ve alçak gönüllüdür. Ehl-i dil olarak nitelendirilen bu tiplerin ortak yönleri hakiki âşık olmalarıdır. Klasik Türk şiirinde şair de kendisini hakiki âşık olarak görür. Hakiki âşık söz konusu olunca mısradaki câm-ı safâ ifadesi eğlence, zevk ve neşe kadehi değil, hakiki aşkın tecelli ettiği gönül kadehi olur. Klasik Türk şiirinde gönül, kadeh olarak da tasavvur edilir. Bu sebeple ehl-i dil, gönle rağbet eder, gönül kırmaz, kimseyi incitmez, bir gönül kazanmaktan ve bir gönle girmekten vazgeçmez. Nefî'nin “*Ehl-i dildir diyemem sînesi sâf olmayana/Ehl-i dil birbirini bilmemek insâf değil*” dediği gibi ehl-i dil, sinesi saf ve insaf sahibidir. Bu hususiyetleriyle ehl-i dil birbirini gönülden tanıır.

Sufi, tasavvuf ehli olan ve onlardan gibi görünenler hakkında kullanılan bir tabirdir (Pakalın, 1993: CIII, 245). Şairler, şiirlerinde içleri saf, dışları pak gerçek tasavvuf ehli suları değil, onlar gibi görünen ikiyüzlü riyakâr kimseleri tenkit ederler. Bu beytin ikinci mısraında da ikiyüzlü riyakâr sufiden bahsedilmektedir. Şair, bu tip sufinin şaraptan geçtiğini fakat riyadan vazgeçmediğini söylemektedir. İlk mana itibarıyla sufinin şaraptan vazgeçmesi iyi olmakla birlikte riyaya düşmesi son derece tehlikelidir. Zira riya, ruhi ve manevi hayatı mahveder. Ayrıca tasavvufta badenin ilahî aşk olduğu düşünülürse bu durumda da sufi ilahi aşktan vazgeçip riyaya; ikiyüzlülük ve gösterişe düşmüştür. Âlim şair Nevî, bu beytinde sufi tipini tenkit edip, ehl-i dil olarak andığı arif ve rint tipine rağbetini dile getirmektedir.

Beyitte *ehl-i dil* ve *sufi* tipleri arasında *tezat*; *ehl-i dil*, *câm-ı safâ*, *câm-ı bâde* ile *sufi*, *riya* arasında *tenasüp* vardır. Ayrıca *geçti geçmedi* kelimelerinin *tekriri* beyte ahenk katmaktadır.

یار شکلیں بیز تماشا ایلروز اغیارده

صنمه ای زاهد بیزی کیم ماسوادن کچمدی

2. Yâr şeklin biz temâşâ eylerüz agyârda

Sanma ey zâhid bizi kim mâsivâdan geçmedi

“Ey zahit, bizi mâsivâdan vazgeçmedi sanma! Biz ağıyârda yâri seyrediyoruz.”

Gazelin matla beytinde *ehl-i dile* rağbetini dile getiren şair, *hüs-n-i matlada* *ehl-i dil* olarak karşımıza çıkmaktadır. *Ehl-i dil*, arif ve rint gibi hakiki âşıkları ifade eder. Beyitte şair, hakiki âşık olarak zahit, mâsivâ ve ağıyar ile olan alakasını dile getirmektedir. Bunlardan zahide lügatte, dünyayı terk edip dinin emirlerine titizlikle riayet eden, züht ve takva sâhibi, dindar, muttaki kimse; çok dindar olup irfanı olmayan kimse, kaba sofu manaları verilmektedir (<http://lugatim.com>). Klasik Türk şiirinde gerçek züht ve takva sahibi zahitler değil daha çok irfanı olmayan, insan üzerinde soğuk bir etki bırakan, kaba sofu tipindeki zahitler tenkit edilir. Bu tip zahitler, dinî konularda anlayışı kıt, hakikate ulaşmamış, sîrete değil surete bakan, kabuktan öze inememiş, hoşgörüsüz, hem dünyayı hem de cenneti isteyen, aşkı inkâr eden ve topluma düzen verdiğini sanan kişilerdir (Pala, 2002: 501). Mâsivâ, insanı Allah’tan uzaklaştıran her şey, ağıyar ise başkaları, tanıdık olmayanlar, düşmanlar demektir. Âşığı, Allah’tan alıkoyan mahlûkat da mâsivâdır (<http://lugatim.com>). Mâsivâ da âşığı sevgiliden alıkoyduğu için ağıyardır.

Anılan anlayışta olan zahitler beyitte olduğu gibi şairlere dahlederler. Şairler de zahitlere şiir ikliminden cevap verirler. Anlayışsızlıkları sebebiyle onları kınarlar. Bu beyitte şair, bir âşık olarak kendisine dünyadan vazgeçmedi diyen zahide, biz mâsivâdan geçtiğimiz gibi ağıyârda yâri seyrediyoruz, demektedir. Nev’î’nin başka bir beytinde, “*Kesb idüp nûr-ı basar tal’at-ı didârda ben/Yâr şeklin görürin suret-i ağıyârda ben*” dediği gibi ağıyârda yâri seyretmek basiretle yani gönül gözüyle bakmakla mümkündür. Yardan maksat Allah’tır. Gönül gözüyle bakan âşık, yaratılmışta yaratının tecellilerini seyretmekte, hakiki aşktan habersiz zahit ise onun mâsivâdan geçmediğini sanmaktadır. Diğer bir ifade ile zahit, âşığı kendisi gibi sanmaktadır.

Beyitte *yâr* kelimesiyle istiare ile Allah kastedilmiştir. *Zahid*, *mâsivâ* ve *ağıyar* kelimeleri aralarındaki alaka sebebiyle *tenasüp* oluşturmaktadır. *Yar- ağıyar* kelimeleriyle hem *tezat* hem *cinas* yapılmıştır.

ناز ایله کوردم وفادن کچدی دون اول بی وفا

کلمدی بدن یا که جور و جفادن کچمدی

3. Nâz ile gördüm vefâdan geçdi dün ol bî-vefâ

Gelmedi benden yana cevır ü cefâdan geçmedi

“O vefasız sevgilinin dün naz ile vefadan geçtiğini gördüm. (O vefasız sevgili) benden yana gelmedi, eziyet ve cefadan vazgeçmedi.”

Şair bu beyitte, *iltifat* ile hitabın yönünü zahitten sevgiliye çeviriyor. Beyitte, sevgilinin nazlı yürüyüşü, vefasızlığı, cevır ü cefası tavsif edilirken bu arada âşığın mahzun hâli de dile getiriliyor. Klasik Türk şiiri ikliminde sevgili nazik ve nazenindir, nazı hiç eksik değildir. Vefasızdır, söz verir amma sözünde durmaz, ahdine vefa göstermez. Naz, eziyet ve cefada sınırları zorlar. Sevgilinin yürüyüşü de bir güzellik unsurudur. Bu sebeple sevgilinin edası, nazı yürüyüşüne yansır. Servi boylu sevgili nazlı nazlı salınarak yürüdüğünde âşıkların gönlünde kıyametler koparır. Beyitte bahse konu olan vefasız sevgili anılan özellikleriyle Vefa’dan nazlı nazlı yürüyerek geçer. Âşığın olduğu tarafa gelmez, hatta âşıktan tarafa iltifat bile etmez. Güzergâhında âşığın olduğunu bilse de bilmezlenir, görse de

görmemezlikten gelip tegafül eder. Âşık, sevgilinin kendisinden yana gelmesini umarken dönüp bir bakışına bile nail olamaz. Sevgili, bu davranışı ile âşığa acı ve ıstırap çektirerek zulüm ve eziyet eder. Aslında sevgili, yaptığı cevr ü cefalarıyla âşığın kendisine olan sadakat ve sevgisini ölçer. Sevgilinin cevr ü cefası âşığa olan alakasını gösterdiğinden sadık âşık sevgilinin cevr ü cefasının kıymetini bilir ve şikâyet etmez. Beyitteki “benden yana gelmedi” ifadesi şikâyetten ziyade bir arzuyu ifade etmektedir. Hakiki âşık Ahmet Paşa’nın “*Bana dil-berden inâyet istemen ey dostlar/Sanmasın düşman beni kadr-i cefâsın bilmedim*” beytinde ifade edildiği gibi sevgilinin cefasını iyilik ve ihsan olarak görüp onun cefasının kadrini kıymetini bilir. Hâsılı sevgili ne kadar eziyet yaparsa yapsın, gerçek âşık; dünya ve ukbadan geçer amma sevdiğinden geçmez.

Beyitte “vefadan geçmek” ifadesinde Vefa semtinden geçmek ve vefa göstermemek manalarıyla *tevriye* yapılmıştır. Bî-vefâ kelimesi *açık istiare* ile sevgili yerine kullanılmıştır. Sevgili ile ilgili *bî-vefâ*, *vefadan geçmek* ve *cevr ü cefâ* ifadelerinde *tenasüp* vardır. Beytin ilk mısraının sonundaki *ol bî-vefâ* ifadesi hem aynı mısraın sonuna hem de ikinci mısraın başına bağlanabilecek nitelikte olduğundan *sihr-i helal* sanatı yapılmıştır.

Devrin sosyal hayatından izler taşıyan bu beyitte âşığa vefa göstermeyen, vefadan geçen bî-vefâ sevgili tavsif edilirken bî-çâre âşığın da hazin hâli dile getirilmiştir.

دیده مک آبی توکندی سینه پورآتش هنوز
تن غبار اولدی دخی کوکلوم هوادن کچمدی

4. Dîdemün âbı tükendi sîne pür-âteş henüz

Ten gubâr oldı dahi gönlüm hevâdan geçmedi

“Gözümün yaşı tükendi ama gönlüm hâlâ aşk ateşiyle dolu, benim toprak oldu fakat gönlüm aşktan vazgeçmedi.”

Ezelde başlayan aşk dünyada da devam eder. Bir aşk meydanı olan dünyada âşık aşkıyla sınanır. Aşk nârına düşen âşığın ayrılık sebebiyle sinesi yanar, gözünden yaşlar dökülür. Sevgilinin aşkında âşığın elde ettiği tahsil, gönülde gam, gözde yaş, sinede ateştir. Âşık, aşk ateşiyle tandır gibi yanan gönlünün ateşini gözyaşlarıyla söndürmek isterse de bu mümkün olmaz. Çünkü aşk ateşi bir daha sönmek üzere yanar. Bu ateşin tek çaresi vuslattır. Bu da mümkün olmadığına göre az su/gözyaşı ateşi daha da artırır. Aşk ateşi gözyaşıyla sönmeyeceği gibi teskin de olmaz. Nihayet çok ağlamaktan âşığın gözyaşları tükenir. Bir ömür boyu aşk ateşiyle yanan âşık ölür, toprak olur amma gönlü aşktan bir türlü vazgeçmez. Hâsılı ezelde başlayan aşk ebede kadar devam eder.

Aşktan gözyaşları tükeninceye kadar ağlamak, sinede aşk ateşinin ölünceye kadar yanması ve tenin toprak olmasına rağmen gönlün aşktan vazgeçmemesinde *mübalağa* vardır. *Hevâ* kelimesi, *aşk* ve *hava* manalarıyla *tevriyeli* düşünüldüğünde *ab*, *ateş* ve *gubâr* kelimeleriyle birlikte anâsır-ı erba’ayı hatırlatmaktadır. Aşk meydanında bu dört unsur da yok oluyor ama gönül sevgiliden bir türlü geçmiyor. Beyitte âşığın yanma ve yakılışı anlatılırken klasik Türk şiirinin âşıklık anlayışı da dile getirilmektedir.

کچمز اولدی کرچی نقد شعر ایله خوبانه سوز
خاطر نوعی ولی حسن و ادادن کچمدی

5. Geçmez oldı gerçi nakd-i şîr ile hubâna söz

Hâtır-ı Nev’î velî hüsn ü edâdan geçmedi

“Gerçi güzellere şiir sermayesiyle söz geçmez oldu. Ama Nev’î’nin gönlü güzellik ve edadan vazgeçmedi.”

Klasik Türk şiiri ikliminde âşık, sevdiğine; evvela nakd-i eşk ile nakd-i niyazda bulunur. Kabul görmez veya istiğna ile karşılanırsa nakd-i hayat, nakd-i can, nakd-i dil, nakd-i ömr verir, karşılığında da nakd-i derd alır. Şair, anılan yaklaşımın dışında bu beyitte nakd-i şiir ifadesini kullanmıştır. Beyitten güzellerin nakd-i şiire rağbet ettikleri devirlerin olduğu yalnız bu devirlerin çoktan geçtiği anlaşılmaktadır. Şair, devri güzellerine güzel şiir ile tesir etmenin artık mümkün olmadığını söylemektedir. Şiire rağbet etmez hatta söz geçmez güzellere ya nakd-i can ya da Bâkî'nin "Güzeller mihrîbân olmaz dimek yanlışdur iy Bâkî/Olur vallâhi billâhi hemân yalvarı görsünler" beytinde söylediği gibi yalvarı vermek lazımdır. Beyitteki *nakd*, *geçmez oldu* ve *eda* kelimelerinin tenasübü Bâkî'nin beytini hatırlatmaktadır. Nev'î'nin bu beyti, güzeller bağlamında sosyal hayatın şiire yansımaları bakımından muasır şair Hayâlî'nin "Dögünsem n'ola taşlarla bugün ol Yûsuf-ı hüsnün/Kefine kim dirhem korsa terâzû-vâr mâ'ıldür" beytini de hatıra getirmektedir. Her iki beyitte aşka değil de dirheme meyleden bir kısım güzeller tenkit edilmektedir. Güzellerin şiire rağbet etmemelerine rağmen şair, güzeli güzel yapan hüsn ü edadan vazgeçmemiştir. Hüsn ü eda güzele güzellik katarken edebiyat ikliminde şiire de güzellik katar. Şair, böylelikle hem sevdiğinin hem de şiirlerinin güzel olduğunu söylemektedir. Beyitte *söz geçmez* deyimindeki *irsal-i mesel* ile zamane güzellerinin dik başlı oldukları ifade edilmektedir. *Nakd-i şi'r*, *söz*, *hüsn ü edâ* ve *hubân*, *hüsn ü edâ* kelimeleri iki ayrı *tenasüp* oluşturmaktadır. Eda kelimesinin Arapça ödeme, Farsça tarz, üslup manaları beyti iki açıdan yorumlama imkânı vermektedir. Bu durum da şaire hem zamane güzellerinin davranışlarından hem de şiirinden bahsetme imkânı vermektedir.

SONUÇ

Nev'î, devrinde ilim ve fazilet sahibi bir şair olarak tanınmıştır. Edebiyatın değişik alanlarında birçok eser vermekle birlikte daha çok sade ve âşıkane gazelleriyle tanınmıştır. Şairin şerhe konu olan bu yek-avaz gazelin matla beytinde ehl-i dil olarak anılan arif ve rint tipine rağbet dile getirilirken tasavvuf ehlindenmiş gibi görünen ikiyüzlü riyakâr kimseler tenkit edilmektedir. Hüsn-i matla beytinde ise bilinen âşık ve zahit yaklaşımı çerçevesinde hakiki aşk ve âşığın hallerinden habersiz, irfanı olmayan, kaba sofu tipindeki zahitler tenkit edilir. Gazelin üçüncü beytinde şair, iltifat ile hitabın yönünü sevgiliye çevirir. Bu beyitte sevgilinin methi ve tavsifinden sonra onun naz, istiğna ve tegafülünün âşığa tesiri dile getirilmektedir. Dördüncü beyitte gerçek âşığın sevgilinin yoluna canını vereceğini ve hakiki aşkın ölüm ile bitmeyeceğini dile getirmektedir. Gazelin makta beytinde zamane güzellerinden şikâyet edilmektedir. Bu arada şair, gazelin makta beytine uygun olarak şiirinin güzelliğini de dile getirmektedir.

KAYNAKLAR

- Akalın, L. S. (1966). *Edebiyat terimleri sözlüğü*. Varlık Yayınları.
- Bayram, Y. (2021). *Fuzûlî eski Türk edebiyatı II 16. Yüzyıl*. Nobel Yayınları.
- Deniz, S. (2019). Nev'î. *Üniversiteler için eski Türk edebiyatı metin şerhi [14-16. Yüzyıllar]*. İdeal Kültür Yayınları.
- Diriöz, M. (1977). Nev'î. *Türkoloji Dergisi*. C VII. 84-102.
- <http://lugatim.com> [Erişim tarihi: 24.09.2021]
- <https://sozluk.gov.tr> [Erişim tarihi: 24.09.2021]
- Kara, İ. (2010). "Unuttuklarını hatırla!" Şerh ve Hâşiye meselesine dair birkaç not. *Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*. C 15. S 28. 11-12.
- Karahan, A. (1964). Nev'î. *İslam Ansiklopedisi*, C 9, MEB Yayınları.
- Kortantamer, T. (1991). Nev'î Efendi'nin Sadrazam Sinan Paşa'ya ders veren bir mektubu. *Osmanlı Araştırmaları XI*. 215-228.
- Özön, M. N. (1987). *Osmanlıca Türkçe sözlük*. Anka Ofset Basımevi.
- Pakalın, M. Z. (1993). Sofî. *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü*. C III. MEB Yayınları.
- Pala, İ. (2002). Zâhid. *Ansiklopedik Divân şiiri sözlüğü*. LM Yayınları.

Sefercioğlu, M. N. (1990). *Nev'î Dîvânı'nın tahlili*. KB Yayınları.

Sefercioğlu, M. N. (2014). Nev'î, Yahyâ. <http://teis.yesevi.edu.tr> [Erişim tarihi: 30.11.2021]
Sefercioğlu, N. (2007). Nev'î. *TDVİA*. C 33. TDV Yayınları.

Sever, A. (2018). Malkaralı şair Nev'î'nin Manzum kırk hadis tercümesinin Neşri ve tahlili. *Tasavvur Tekirdağ İlahiyat Dergisi*. C 4. S 1. 219-256.

Sucu, N. (2007). Zâhid-Sûfî tipinin kimliği. Divan edebiyatındaki yeri ve sosyal hayattaki örnekleri. *İstem*. Yıl 5. S 10. 227-253.

Şentürk, A. A. (1999). Nev'î. *Osmanlı şiiri antolojisi*. YKY.

Taş, H. & Zülfe, Ö. (2007). Nev'î'nin Münâzara-i Tûtî vü Zağ adlı mesnevîsi. *Turkish Studies Türkoloji Araştırmaları*. C 2, S. 3, 660-696.

Tulum, M. & Tanyeri, M. A. (1977). *Nev'î Divan tenkidli basım*. İÜEF Yayınları.

Yalçinkaya, M. A. (2019). Malkaralı Nev'î'nin edebî bir mektubu: Risâle-i Şikâyet-i Rûzigâr. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*. C 3, S 2, 320-333.